

تاریخ جلد کردن کتاب در اروپا

ترجمه مهوش ابوالضیا

(از منابع خارجی)

تا زمانی که کاغذ در اروپا متداول نشده بود، کتابها روی پوست گوسفند و یا بز نوشته می شد و باین ترتیب برای هر ورق یک حیوان بناچار کشته می شد. مثلاً برای تهیه یک نسخه انجیل می بایست یک گله کشتار می شد. Codec Sinaiticus که احتمالاً بین سالهای ۳۰۰ تا ۳۵۰ میلادی نوشته شده و فعلاً در موزه بریتانیا نگهداری می شود، تقریباً حداقل ۷۳۰ ورق است و می بایست از پوست ۳۱۵ حیوان بدست آمده باشد. در این کتاب از پوست گوسفند و بز هر دو استفاده شده است.

کتابهایی که روی پوست آهو و گوساله نوشته شده معمولاً از یک عده پوستهایی که از وسط تا می شدند، درست شده است، چون پوست گوساله را نمی توان مثل کاغذ به آسانی چندین تا زد. تمام پوستها معمولاً یک سطح صاف و یک سطح پشمی دارند. اوراق طوری تا می شدند که هر دو صفحه رویرو هم از یک سطح قرار بگیرد. قسمتهای مختلف (فصلها) که امکان داشت فقط از دو ورق یا یک سری اوراق متصل تشکیل شده باشد اصولاً با دوختن کناره های یکدیگر ضمیمه می شد و دوختن تاهای کتاب که اینک هم متداول است وجود داشته است.

قدیمیترین کتاب صحافی شده اروپا Stonyhurst Gospel نسخه خطی روی پوست گوساله است و متعلق به St. John's Gospel می باشد. این نسخه از قبر St. Cuthbert (که در سال ۶۸۷ میلادی فوت کرد) و قتیکه در قرن دوازدهم دوباره باز شد، بدست آمده است. شاید این کتاب بعد از کشف مجدد، دوباره صحافی شده باشد. ولی صحافی آن با کتابهای قرن دوازدهم فرق دارد و احتمال زیاد می رود که متعلق به قرن هفتم باشد. جلد آن از پوست بز قرمز است که روی لبه چوبی بسیار نازکی بکار رفته است. چرم آن بسبک Northumbrian (یعنی Lindisfarne Gospels) و با تزئینات برجسته و بهم پیچیدگی های کنگره دار است و اشکال هندسی برنگهای آبی و زرد آن را زینت داده است. مهارت فنی و هنری آن نشان می دهد که این کار از یک کارگاه با تجربه بیرون آمده است.

کتابهایی که بخصوص استفاده و نمایش در محرابها و میزهای مخصوص قرائت

کتاب در کلیساهای قرون وسطی درست می‌شد با فلزها و مینای گرانبیاض یا عاج، و یا مثل سایر ائانه کلیسا با جواهر تزئین می‌شد. این قبیل کتابها در وحشیگری‌ها علیه هنر از بین رفته و فقط تعداد بسیار کمی از آنها باقی مانده است. موزه ویکتوریا و آلبرت یک جلد عاج کاری متعلق به قرن نهم و یک جلد از چوب با طلاکاری متعلق به کمی بعد از قرن نهم در اختیار دارد که اصل آن از Rhineland است.

این قبیل جلد‌های قیمتی پیش از آنکه به کتابخانه مربوط باشد از ذخائر کلیسا محسوب می‌شد و گاهی اوقات کارهای بسیار با ارزش به دربار اهدا می‌شد. با پیشرفت زمان اشخاص بیشتری تقاضای کتاب داشتند. نجبا و ثروتمندان اغلب کتابهای خود را با مخمل و گلدوزی ابریشمی روی چوب، چرم و یا پوست آهو جلد می‌کردند. این قبیل جلد‌ها اغلب از بین رفته‌اند و فقط تعداد کمی از زمانهای قدیم باقی مانده است. مشهور است که ملکه الیزابت اول علاقه خاصی داشت که کتابهای خود را با مخمل جلد کند و چند نسخه از این کتابها به بهترین وجهی در موزه بریتانیا، بادلیان، کاخ ویندسور و جاهای دیگر نگهداری شده است. یک نسخه از انجیل ملکه با مخمل سبز و طلاکاری درست شده و چندتای دیگر با مخمل جلد شده و بانخ‌های طلائی و نقره‌ای گلدوزی شده است.

در اواسط قرن پانزدهم بعلمت تقاضای زیاد کتاب و بوجود آمدن کاغذ، چاپ در اروپا اختراع شد. بطوریکه حتی کسانی که ثروتی نداشتند می‌توانستند صاحب کتاب شوند. از همان موقعیکه چاپ متداول شد، بعضی از کتابها پس از آنکه اوراق آن بهم دوخته می‌شد، برای جلوگیری از هزینه صحافی، فقط با کاغذ پوشیده می‌شد. در اواخر قرن پانزدهم صحافها در Ferrara و Venice (و شاید جاهای دیگر) کتابها را با کاغذهایی که نوشته‌های آن از چوبهای زینتی بوده صحافی می‌کردند. ظاهراً این قبیل کتابها برای اشخاصی که نمی‌توانستند پول کتاب جلد چرمی را بدهند ساخته می‌شد و تعدادی از آنها باقی مانده است. جلد‌ها کاملاً جنبه تزئینی داشت و فقط برای پوشش کتاب طرح نمی‌شد و نوشته هم نداشت.

در Augsburg درست در همان زمان، Schonsperger و Ratdolt نقاش از حروف چوبی برای چاپ جلد کاغذی استفاده می‌کردند و بنظر می‌رسید که این روش برای زیباتر نشان دادن کتاب در موقع فروش بیشتر مورد استفاده قرار می‌گرفت تا حفظ و نگهداری خود کتاب. در این دوره و در حقیقت در تمام قرن شانزدهم معمول‌ترین و ساده‌ترین جلد‌ها با پوست آهو درست می‌شد که با نوار بهم متصل می‌شد و پشت جلد کاملاً صاف بود. عنوان کتاب یا در روی جلد و یا بندرت در پشت آن نوشته می‌شد. جلد‌های چرمی یا هر نوع جلد

مرغوب دیگر می‌بایست بطرز مخصوصی ساخته می‌شد. هنر صحافی همیشه بهمان اندازه که به قیمت آن بستگی دارد، مربوط به سلیقه جمع کنندگان آن نیز می‌باشد.

در اواخر قرون چهاردهم و پانزدهم و شاید کمی بعد از آن، کتابهای جلد چرمی دارای زیانه یا دسته‌ای بودند که به کمربند یا زین بسته می‌شد و برای کسانی که میل داشتند در طول مسافرت از آن استفاده کنند بسیار مورد استفاده قرار می‌گرفت. احتیاج شدید مسافرها همیشه عامل مؤثری در طرح کتاب بوده است و شاید شکل جدید بهترین نوع آن تا زمان کنونی بوده است. اشخاص ثروتمند اغلب کتابخانه‌های سیار برای خود درست می‌کردند. چهار نوع آن از قرن هفدهم باقی مانده است که شباهت زیادی بیکدیگر دارند و متعلق به قضات متشخص انگلیسی است و شاید بوسیله یک هنرمند ساخته شده باشد. هر کدام از آنها محل قرار دادن تقریباً ۴۰ جلد کتاب یک‌شکل کوچک است و در درون جعبه چوبی که از سه قسمت تشکیل شده و از چرم نیز پوشیده است قرار دارند. در ظاهر مثل یک جلد کتاب بسیار بزرگ می‌نمایند. دو عدد از این مجموعه‌ها در آمریکا است (کتابخانه Huntington واقع در کالیفرنیا و موزه هنرهای تولدو). یکی دیگر در کتابخانه Brotherton در لیدز و چهارمی که متعلق به ژولیوس سزار بوده است در موزه بریتانیا نگهداری می‌شود.

طلامدتهای مدیدی مورد توجه بود و برای تزئین جلد‌های چرمی بکار می‌رفت و بیشتر بصورت آب طلا استفاده می‌شد. هنر استفاده از آب طلا و بکار بردن آن روی جلد چرمی با وسیله داغ کردن شاید ازسراکش به اروپا سرایت کرده باشد. بنظر می‌رسد که این سبک اول در ایتالیا مورد استفاده داشته و نمونه‌های تاریخ دار آن از نیمه دوم قرن پانزدهم باقی مانده است. این صنعت جدید در حدود ۱۵۰۷ به فرانسه آورده شد. در مدت سلطنت فرانسیس اول (۱۵۱۵ - ۴۷) هنر صحافی به اعلیٰ درجه خود رسید. البته نباید این موضوع را فراموش کرد که تا اندازه زیادی پشتیبانی پادشاهان فرانسه و جمع‌آوری کنندۀ ثروتمندی مثل ژان گرولیه (Jean Grolier) (۶۵ - ۱۹۴۹) و توماس ماهیو در این امر مؤثر بوده‌اند.

نام گرولیه در تاریخ شاید از سایر جمع‌آوری‌کننده‌ها بیشتر با صحافی مرغوب ارتباط دارد. این شایعه شاید صحیح باشد که در کتابخانه او موقع مرگش بیش از سه هزار جلد کتاب موجود بوده است. از این مقدار تقریباً پانصد جلد آن هنوز هم باقی مانده است.

در سال ۱۹۶۵ موزه بریتانیا توانست تعداد یکصد وسی و هفت جلد کتاب از مجموعه گرولیه را جمع‌آوری کند و بنمایش بگذارد. این کتب در جزایر انگلستان و ایرلند قرار داشته‌اند. کتابهای قدیمی‌تر گرولیه در ایتالیا صحافی شده. او مدت ده سال از عمرش را در آنجا گذرانیده است. بعد از اینکه گرولیه به فرانسه بازگشت و از چندین کارگاه صحافی

مقدار زیادی خرید کرد . دانشمندان هنوز هم سعی می کنند از مطالعه تزئینات روی کتاب بتوانند حدس بزنند آن کتابها در کدام کارگاه ساخته شده است. نوع تزئین کتابها بی اندازه متفاوت است و علامت معروف «Grolerii et Amicorum ۱۵» تا سال ۱۵۲۸ روی جلد کتابهای او دیده نمی شود. بیشتر کتابهای او دارای چند صفحه سفید در آخر کتاب است و لبه های طلائی آنها معمولاً بصورت ساده بوده است. در حالیکه در آن زمان لبه های طلائی کتابهای فرانسوی معمولاً با نقشه تزئین می شده است . بعلاوه اینطور بنظر می رسد که گرویه اختیار انتخاب مدل تزئین کتاب را به صحاف میداد و باین ترتیب انواع مختلف آن در کلکسیون او دیده می شود .

در قرن شانزدهم چاپخانه های فرانسه نوعی چاپ را بوجود آوردند که به عقیده عده زیادی زیباترین نوع چاپی است که تا بحال بوجود آمده . این مدت به دوره :
Geoffrey Tory و Simon de Colines و Claude Garamond و Robert Estienne و Robert Granjon و Jean de Tournes معروف است . در همان زمان صحافان، مخصوصاً در پاریس، که اسم اغلب آنها هنوز هم برای ما ناشناخته است برای اربابان درباری و ثروتمند خود جلد های عالی و بی نظیری درست کرده اند که از آن پس نمونه کار ساینده قرار گرفت . در حقیقت این موضوع صحت دارد که از اواخر قرن شانزدهم در تکنیک های هنری جدید بدرستی پیشرفتی حاصل نشد . صفات اولیه در صحافی کردن ، دوام و انعطافی که در کتابهای قرن شانزدهم فرانسه وجود دارد تا بحال نظیر نداشته است .

یک مدت زمان بسیار کوتاه از ۱۶۶۰ تا آخر قرن وجود دارد که هنر صحافی در انگلستان به اعلا درجه زیبایی رسید و شاید از هر نوع آن در سایر کشورهای اروپائی سرغوب تر شد . در این دوره رنگهای سماقی زنده و روشن مخصوصاً یک نوع چرم قرمز بسیار زیبا بنام «چرم عثمانی» بکار رفته است . همچنین در این دوره سبک Cottage Style نیز معرفی شد . بهترین کتابهای این دوره در انگلیس بنام Samuel Mearne معروف است . او بعنوان شاگردی در این حرفه شروع بکار کرد . بالاخره بصورت یک کتاب فروش ثروتمند که عده ای صحاف ماهر را در استخدام داشت ، درآمد . باین ترتیب نمی توان سهم واقعی او را در این حرفه تعیین کرد .

شاید از تمام صحافان انگلیسی Roger Payne ۱۷۹۷-۱۷۳۹ بیشتر معروف باشد . ولی صورت حساب های مطول او که با کلمات منظوم نوشته شده و علاقه شدید او به لیکور بیشتر از کتابهای او که بدون امضاء هستند معروف می باشد . او بدون شک یک صنعتکار بزرگ بود ولی تا بحال یک صورت دقیق و کامل از آثار او بچاپ نرسیده است .

در اواخر قرن هجدهم چاپ هنوز بوسیله دست انجام می‌شد. کتابها بادستگاه‌های دستی روی کاغذهایی که با دست ساخته می‌شد، چاپ می‌گردید، یعنی به شیوه‌ای که درست در حدود سیصد سال به آن رفتار می‌شد. ولی قرن نوزدهم دوره تحولات و پیشرفتهای عظیمی در فن چاپ محسوب می‌گردد و تا آخر قرن تمام اصول تهیه کتاب از جمله صحافی دگرگون شده است.

این نکته را نباید فراموش کرد که روش قدیمی صحافی دستی یک جلد کتاب که از یک دسته اوراق یا پوست تا شده تشکیل می‌شود، تغییر نکرده و تا زمانیکه کاغذ، مقوای نازک، چوب، چرم و کاغذ طلائی وجود دارند، تغییر نخواهد کرد. آنچه تغییر کرده و می‌بایست تغییر می‌کرد روشهای صحافی تعداد زیادی کتاب به نازلترین قیمت و در کوتاهترین مدت است. کمیت کتابهای چاپی و اندازه آن هر روز روبه‌فزونی بود و ماشینی کردن این حرفه و کاری که از روی اصول عقلانی باشد ضروری بنظر می‌رسید.

پس پارچه بعنوان جنسی که از کاغذ با دوام‌تر و از چرم ارزان‌تر است، معرفی شد. می‌بایست قبلاً جلدهای کتاب با ماشین و بطور جداگانه تهیه شود و بعد کتاب به آن چسبانده شود (قبلاً با ماشین بهم دوخته می‌شد). یک روش جدیدی اختراع شد که احتیاجی به دوختن نداشت. اوراق آماده بترتیب در پشت کتاب قرار داده می‌شد و با یک نوار چسب بیکدیگر متصل می‌شد. این سبکی است که در حال حاضر راهنماهای تلفن انگلستان تهیه می‌شود ولی خالی از نقص و عیب نیست. در ضمن ماشین‌های چاپ فلزی که می‌توانست با یک فشار طرح طلا را روی تمام جلد بچسباند ساخته شد.

هیچکدام از این پیشرفت‌های جدید در بهبود کیفیت صحافی کوچکترین اثری نداشت. تنها فایده آنها عرضه تعداد بیشتری کتاب با قیمت‌های نازل به بازار بود. ولی دوره ویکتوریا بعلت تعدد و غنی بودن روشها و اجناسی که در صحافی بکار می‌بردند تا کتابهایشان بیشتر مورد توجه قرار بگیرد و از سایر کتابها ممتاز باشد و بیشتر بفروش برسد، در تاریخ دارای ارزش زیادی است. مزد کار بسیار کم بود و انگلستان پر از اشخاص ثروتمند و تازه بدوران رسیده بود. سالهای ۱۸۳۰ تا ۱۸۸۰ را می‌توان دوره افراط در تزئین جلد کتابها نامید و آنها مورد توجه جمع‌آوری‌کننده‌های امروزی است.

بیشتر کتابهای چاپی با پارچه‌های رنگی و بافتهای مختلف جلد می‌شدند. نقش پارچه‌ها معمولاً راه راه، گلدار و یا طرح‌های هندسی و موج‌دار انتخاب می‌شد و اغلب یک نقش طلائی نیز روی تمام قسمت‌های خارجی، رو، پشت و پهلوئی کتاب زده می‌شد. حروف برجسته رنگی کاغذی روی پارچه با نقوش طلائی بکار برده می‌شد (تقلیدی از نقش‌های برجسته رنگی روی جلد‌های چرمی قدیمی). عکسهای چاپی رنگی ساده و درهم روی پارچه

چسبانیده می‌شد. گاهی این طرح با فرورفتگی عمیق شکل‌های عکس توأم می‌شد که تقریباً تقلیدی از متدهای قدیم صحافی محسوب می‌شود. کتابهای کودکان و کتابهای که برای هدیه مورد استفاده قرار می‌گرفت با کاغذهای دیواری، پارچه پرده‌ای و یا مخمل و ابریشم صحافی می‌شد. جلد‌های کاغذی بیشتر از همه مورد استفاده داشت و اغلب با طرحهای تزئینی فراوان و حروف طلائی درست می‌شد.

جلد‌های چرمی با نقش‌های متنوع‌تر و گاهی با برجستگی‌های خیلی زیاد که احتیاج به زیرسازی و فشار زیاد برای حروف درشت درست می‌شد. چندین طرح که بنام *Rilievo Peather* معروف است توسط *Owen Jones* ساخته شد و یکی نیز مصور است. او معماری است که طرح داخلی قصر کریستال را کشیده است. جلد‌های عالی نیز بتقلید از کارهای قرون وسطی از *Papier - maché* و حتی چوب بری ساخته می‌شد که تا اندازه زیادی به سبک گوتیک، که *Barry* و *Pugin* در سالهای ۱۸۴۰ عمارت پارلمان را دوباره به آن سبک ساختند، نزدیک بود. کتابهایی نیز بازار آمد که نقوش برجسته چوبی و یا طرح‌های مصور چاپی داشت. تعداد زیادی نیز با رنگهای مختلف و آب طلا تزئین میشد. بعضی از کتابهایی که برای هدیه بکار برده می‌شد با جلد‌هایی از جنس چینی نیز تزئین می‌شد. هیچکدام از این مواد که نام برده شد، هر اندازه هم که نامناسب باشند، نتوانسته است از ابتکارات دوره ویکتوریا بکاهد.

با وجود تعدد تکنیک‌هایی که بکار برده می‌شد و صنعتکاران ماهر و توانائی که وجود داشتند، همچنان که زبان پیش می‌رفت از تعداد ابتکارات و طرح‌های بی‌نظیر کاسته میشد. در حالیکه برعکس طرح‌های سبتدل و تقلیدی روز بروز بیشتر می‌شد و پیشرفت می‌کرد. اشخاصی چند خواستند با اقدامات وسیعی در اواخر قرن بر علیه این موضوع و سایر انحرافات که در تمدن آنروزی بچشم می‌خورد، بجنگند. در قسمت صحافی شخصی بنام *T.J. Col. den Sanderson* (۱۸۴۰ - ۱۹۲۲) در سال ۱۸۸۳ از کار قضاوت دست کشید تا بتواند به یک صحاف حرفه‌ای بنام *Roger de Coverly* درس بدهد. بین سالهای ۱۸۸۴ و ۱۸۹۳ یکصد و بیست جلد کتاب صحافی کرد و بعد مؤسسه صحافی *Doves* را تأسیس کرد که بتواند کتابهای *Kelmscott* و کتابهای *Doves* را صحافی کند. او توانست یکبار دیگر درستی و اسانت یک هنرمند را در هنر صحافی زنده کند. او از اسبابهای کمی برای این حرفه استفاده می‌کرد. همیشه اصرار داشت که طرح روی جلد باید اثری از متن کتاب را دارا باشد. تأثیر او بر صحافی کتابهای انگلیسی بی‌اندازه زیاد است. یکی از شاگردان او بنام *Douglas Cockerell* کار صحافی مستقل خود را در سال ۱۸۹۸ شروع کرد و هنوز هم

پسرش اینکار را دنبال می کند . Roger Powell که هم اکنون یکی از بزرگترین رهبران این هنر در انگلستان است و با یکی از شاگردان سابق خود بنام Peter Waters شریک شد زیر نظر Douglas Cockerell تعلیم یافته است .

جلدهای تازه‌ای که اخیراً بوسیله کارخانه ساخته می‌شوند البته بمراتب از جلدهای قرن نوزدهم کمتر جالب هستند . زیرا اولاً پول کمی برای عرضه کردن آن کتاب بی‌اخراج می‌شود ، ثانیاً پائین گرفتن قیمت کتابها که بتواند با روزنامه و مجله رقابت کند و همچنین مزد چاپ و غیره که هرروز افزایش می‌یابد باعث می‌شود که تا اندازه زیادی از ارزش هنری کتاب بکاهد . اما جلدهای کاغذی میدان خوبی برای نشان دادن طرح‌های جالب است و معمولاً اگر نخواهند از طرح یک زن جلف برای فروش آن استفاده کنند این منظور حاصل می‌شود . این مسئله که چطور یک طرح واقعاً جدید را برای تزئین کتابهایی که با مواد قدیمی و بوسیله دست‌صحافی می‌شود، پیدا کرد فوق‌العاده بفرنج است . در فرانسه چندین طرح باشکوه بوجود آمده که برای مثال می‌توان کارهای Paul Bonet و Henri Creuzevault را نام برد . همانطور که قبلاً نیز این موضوع گفته شده صحافی مرغوب مثل یک ساختمان عالی همانطور که احتیاج به طراحان هنرمند و با نبوغ دارد محتاج خریدارهای با ذوق نیز می‌باشد .